

dex használatát javasolta az egyén tudományos teljesítményének mérésére egy közleményben, amelyet egy internetes publikációs adatbázisban tett közzé. A cikk azonnal nagy figyelmet keltett, és szinte napokon belül reagáltak rá a tudományos közvélemény egyes képviselői. A kérdést a könyv 7. fejezete tárgyalja részletesen, amelyben a Hirsch-index kritikája is megfogalmazásra kerül.

Összefoglalásképpen vegyük számba, milyen fontos tanulságokat szűrhetünk le a könyvből. Mindenképpen hangsúlyozni kell, hogy a tudánymetria statisztikus módszereket alkalmaz, és minél több adat áll rendelkezésre, annál pontosabb kijelentések tehetők. A tudánymetria mutatók „jósága” (alkalmazhatósága) bizonyos *a priori* feltevések (például az információ hatása összefüggésben áll hivatkozásának gyakoriságával) és a szakértői bírálat (peer review) segítségével ellenőrizhető. Bármilyen értékelésnél célszerű azonban több mutatószámot használni, mert azok konvergenciája esetén nagyobb valószínűsége van annak, hogy a levont következtetések helyesek. Kivált az egyéni publikációs teljesítmények értékelése kíván fokozott gondosságot.

Beszélgetés gondjainkról

A demokrácia egy soha meg nem szűnő *beszélgetés* gondjainkról, a társadalmi problémák megoldási lehetőségeiről, a múlttól és a jövőről, a demokráciáról, saját magunkról – hangsúlyozza könyvében Boros János. *A demokrácia antropológiája* című kötetben a demokráciával kapcsolatos tanulmányait gyűjtötte össze a szerző: írásai nemcsak elméleti, filozófiai kérdéseket boncolgatnak, hanem – az elméleti alapvetésekből kiindulva – konkrét, aktuális problémákat is érintenek (mint például

A legfontosabb azonban, amire Vinkler Péter is nyomatékosan felhívja a figyelmet: „a tudánymetria mutatókkal az elégtelen tudánymetria tudással rendelkezők súlyos visszaéléseket követhetnek el. Egyének, csoportok, országok tudományos teljesítményének megítélése felelősségteljes feladat. Csak olyan mutatószámokat (lenne) szabad használnunk, amelyek érvényességi körét, hibájának mértékét ismerjük. A tudánymetria mutatószámok erősen függenek például az egyes szakterületek bibliometriai tulajdonságaitól, a vizsgált időintervallumoktól stb. [...] A mutatók helytelen alkalmazása, illetve új mutatószámok szakszerűtlen bevezetése több kárt, mint hasznot okoz mind a tudánymetria tudományának, mind a tudományos közösségnek.”

A könyvet haszonnal forgathatják nemcsak a tudánymetria iránt érdeklődők, hanem olyan politikusok is, akik úgy gondolják, hogy értenek a tudánypolitikához. (Vinkler Péter: *The Evaluation of Research by Scientometric Indicators*. Oxford–Cambridge–New Delhi, Chandos Publishing, 2009)

Bencze Gyula
fizikus

dául az Európai Unió alkotmányának kérdése, a magyar demokrácia helyzete, a fel nem dolgozott múltbeli traumák következményei), kitűnő kiindulópontként szolgálva a demokráciáról folytatott diskurzusoknak.

Boros János az amerikai demokrácia és alkotmány híve, az olvasót is arról próbálja meggyőzni, hogy ez a demokráciamodell a lehető legjobb, ebből kellene tanulnunk mint európaiak és magyarok. A demokrácia csak az *egyénen* alapulhat, az individuuum szabadságának tiszteletén, a saját érdek- és boldogságkövetés elismerésén. Az egyénekből álló

nép adjon alkotmányt önmagának, és ne egy „kiválasztottakból” álló csoporttól (még ha azok a nép képviselői is) kapja felülről, hiszen az emberek csak olyan alaptörvényt fognak követni, amelyet magukénak éreznek. A demokrácia a *nép önuralma*: a nép magát kormányozza, és a hatalom korlátozásán és hármas felosztásán (a törvényhozói, végrehajtói, bírói hatalmi ágak elválasztásán) alapuló politikai rendszer segítségével megóvja magát az anarchiától, vagy attól, hogy egy kisebb csoport ragadja magához az uralmat. A demokráciát az etikára kell alapozni, ez azt jelenti, hogy az alkotmányba bele kell foglalni a legfontosabb demokratikus értékeket – mint az emberi méltóság tisztelete, a szabadság, a társadalmi igazságosság, a jólét és a biztonság – és csak olyan törvényeket szabad elfogadni, amelyek ezeknek megfelelnek. Ám közvetlenül nem várhatunk el moralitást senkitől: az alkotmányos elveknek megfelelő törvényeket kell szigorúan betartatnunk, viszont csak az egyénre tartozik, hogy ezen túl milyen erkölcsi normák szerint éli az életét. Az amerikai demokrácia így épül fel, és a történelem tanúsága szerint a 18. századi alkotmányozók „receptje” bevált – véli a szerző: a legstabilabb politikai rendszernek bizonyult, amit valaha is kitaláltak az emberek. Stabilitásának alapvető eleme, hogy a társadalmi változásoknak megfelelően képes korrigálni saját magát: az elvek és intézmények adottak, de értelmezésüket és működésüket folyamatosan hozzá lehet igazítani az új társadalmi elvárásokhoz.

A procedurális, nem egyensúlyi gondolkodáson alapuló, önjavító, pragmatikus és befogadó demokráciát tartja ideálisnak Boros János. Az ezt megalapozó filozófiák közül hangsúlyosan utal a kategorikus imperatívuszra épülő kanti etikára, az amerikai pragmatikus filozófusok (különösen John Dewey és

Richard Rorty) gondolataira, a John Rawls által kidolgozott igazságosság-elméletre, Jacques Derridára és a dekonstrukciós gondolkodásmódra, illetve Jürgen Habermas állam- és nemzetfelfogására. A szerző szerint ugyanakkor – ahogy ez a fentiekből is nyilvánvaló – a *Nagy Példa* nem lehet más, mint az USA alkotmánya és demokráciája.

Amerika valóban sok mindenben példa lehet számunkra, így a demokráciáról is tanulhatunk a tengerentúlon, de a túlzott idealizációt azért el kellene kerülnünk. Elég, ha csak a meglévő társadalmi egyenlőtlenségekre utalunk (amelyek a társadalmi, gazdasági egyenlőtlenségeket bizonyos feltételekkel megengedő rawlsi elvek szempontjából is kritika alá vehetők), vagy a tömegkultúra problémáira, ahogy a közelmúltban indított háborúk igazságosságáról is lehetne vitát folytatni. Bár a szerző nem tér ki ezekre a kritikákra, azt sem állítja, hogy minden rendben lenne Amerikában, de azt igen, hogy politikai struktúrája és demokráciafelfogása a lehető legjobb, hiszen az mindig lehetőséget ad a változásra, Amerika sosincs készen, mindig olyan, amilyenné polgárai alakítják.

Hannah Arendt a forradalomról szóló könyvében szembeállítja egymással a francia és az amerikai forradalmi folyamatot, szintén az utóbbi mintaadó szerepét hangsúlyozva. Úgy véli, hogy a forradalom alapvető célja a *szabadság terének* létrehozása, és ezen nemcsak a beavatkozásoktól való mentességet (a negatív szabadságot) kell értenünk, hanem a közügyekben való részvétel jogát, a *közszabadságot* is, ami a *közboldogság* megvalósításának előfeltétele. Franciaországban a forradalom a jakobinusok hatalomra kerülése után irányt változtatott: már nem a szabadság, hanem a *nép boldogságának* megvalósítása lett az elérendő cél (ez lett egyenlővé a közboldogsággal), ami

a forradalom eredeti céljának, a szabadság megteremtésének feláldozásával járt együtt, a forradalom és az alkotmányozási folyamat nem zárult le (1789 és 1875 között tizennégy alkotmány készült). Az amerikai forradalom viszont véget ért, amikor az új állam kiépítése megkezdődött, de ebben fontos szerepet játszott az, hogy már meglévő önszabályozó közösségekre épült rá az új rend, amelyekben továbbra is fontosnak tekintették a közügyekben való részvételt. A *Függetlenségi Nyilatkozat* „boldogság keresése” kitétele nem csak a magánboldogság kereséséhez való jogot, hanem a *közboldogság* előmozdításának lehetőségét is jelentette a 18. században (amint az Thomas Jefferson írásaiból is nyilvánvaló). Arendt ugyanakkor rámutat, hogy az amerikaiak a minősítő jelző nélküli ’boldogság’ kifejezésen a későbbiekben már egyre inkább csak a *magánboldogságot* kezdték érteni, a kerületek elemi köztársaságainak demokráciája – amely a közszabadság, így a vélemények kifejtésének és kialakításának a tere volt –, a pártok demokráciájává vált, ahol az egyén politikai szerepét elsősorban a választás, a szavazás aktusára korlátozzák.

Megkockáztathatjuk tehát a kijelentést, hogy a demokrácia Amerikában sem mindenki demokráciája, hiszen sokan a választáson kívül nem nagyon tudnak beleszólni a közügyekbe, és a legnagyobb probléma, hogy talán nem is akarnak. Bár a legutolsó amerikai választáson tapasztalható polgári aktivizmus (ami sokak számára tényleg nemcsak egy szavazat leadását jelentette) éppen nem ezt mutatta, ez a választás (pártszimpátiától függetlenül) a változások melletti kiállásról szólt. Barack Obama a „*Yes, we can!*” jelszóval tudott nyerni, amely Amerika legjobb hagyományaira, a társadalmi viszonyok közös erővel történő megjavítására épít.

Igaz lehet, hogy az amerikai demokrácia önjavító, képes a megújulásra, ha az erősen kétséges is, hogy ebben mindenkor mindenki részes (kifejtheti és figyelembe veszik a véleményét). Nem is beszélve arról, hogy a rabszolgaságot, amelynek fenntartása igen csak ellentétes volt az alkotmány szellemével, nem folytonos diskurzusok eredőjeként, békes úton törölték el, hanem egy polgárháború következményeként, mint ahogy a feketékkel szembeni diszkrimináció felszámolásához a 20. század ötvenes éveiben indult polgárjogi mozgalmak küzdelmeire volt szükség (persze a különböző célokért folytatott békés küzdelem már lehet az önjavítás eszköze).

Fontos rámutatni, hogy a szerző többször hangsúlyozza: *normatív, előíró* módon beszél a demokráciáról: a politikai pártok dominálta és az egyént háttérbe szorító politikai rendszert maga sem tartja elfogadhatónak. Az általa ideálisnak tartott demokráciaképnek Amerika is csak részben felel meg, mondjuk összehasonlíthatatlanul jobban, mint Magyarország vagy az Európai Unió. Figyelemre méltó Boros Jánosnak a magyar társadalom helyzetéről és a valódi demokrácia kialakításának előfeltételeiről (új alkotmány, az egypólusú politikai kultúra megváltoztatása, a jövő iránti felelősség és a képzelőerő fontossága stb.) adott elemzése, mint ahogy egyet lehet érteni az Európai Unió demokráciadeficitesei politikai struktúrájának és alkotmánytervezetének bírálatával is.

A demokráciában alapvető szerepet kellenet betölteniük az *értelmiségieknek*, azon belül a *filozófusoknak* (Kelet-Európára ez fokozottan igaz) – állítja a szerző: a múltbeli események feldolgozásának segítségével, a jelenbeli visszasságok feltárásában (a figyelemnek az elnyomás különböző formáira és a rendszer

vesztéseire való ráirányításában) és a jövő „kitalálásában” van feladatuk. A világ dolgait elefántcsonttoronyból szemlélő vagy valamely klikkhez tartozó „véleményvezér” értelmiségiekén túl, valóban jó lenne, ha Magyarországon is egyre több felelősen gondolkodó, álláspontját bátran vállaló, párbeszédre hajlandó szellemi ember lenne.

Ha az egyénre építjük a demokráciát, akkor meghatározó jelentősége van annak, hogy a demokrácia *életmóddá*, az „egyéni élet *személyes* módjává” váljon, ahogy Dewey írja. Az amerikai filozófus szerint ehhez elengedhetetlen az új generáció megfelelő képzése, nevelése. Ez az alkotmányos alapértékek átadását és elvárását is jelenti, amelyeken túl valóban mindenki a saját maga választott erkölcsi szabályok alapján élheti az életét: a másik ember méltóságának, szabadságának tisztelete, az igazságosságra való törekvés a saját érdek- és boldogságkövetés során is át kell hatnia az egyén cselekedeteit. A törvények nem szabályoznak minden életviszonyt, és ha jó társa-

dalmat akarunk, akkor elengedhetetlen, hogy ezen alapértékek a társadalmi mikrostruktúrákban, a mindennapi emberi viszonyokban is irányadók legyenek: ilyen értelemben mindenkinnek demokráciának kell lennie (ez a saját interpretációm, a szerző álláspontja a „demokratassággal” kapcsolatban nem teljesen egyértelmű számomra, de talán nem áll távol tőle ez a felfogás). Persze a legjobb az volna, ha egyre több ember értené meg saját felelősségét a jövő megalkotásában és a „közboldogság” előmozdításában.

A *demokrácia antropológiája* című könyv írója fontos elméleti támpontokkal és napjaink nagy kérdéseire adott (olykor vitára készítő) reflexiókkal járul hozzá saját demokráciaértelmezésünk átgondolásához. Az elvek, álláspontok tisztázására pedig óriási szükség van a mai Magyarországon. (Boros János: *A demokrácia antropológiája*. Pécs: Jelenkor Kiadó, 2009, 268 p.)

Barcsi Tamás

doktorandusz, PTE BTK Filozófia Tanszék

Magyarország 2025 – Lehet másként is?! Komplex jövőalternatívák és mozaikok a jövőből

A Magyar Tudományos Akadémia előző elnöke, Vizi E. Szilveszter kezdeményezésére, a IX. Osztály Jövőkutató Bizottságának vezetésével és a Budapesti Corvinus Egyetem Jövőkutató tanszékének hatékony közreműködésével 2006-ban indult el az a kutatás, amelynek célja igazán egyedinek számít a hazai tudományos életben. Egyrészt azért, mert a kutatók azt tűzték ki célként, hogy a tudomány eszközeivel szisztematikusan feltárják, a ma fiataljai miként látják életüket 2025 Magyarországon. Ez önmagában nagy

kihívást jelentő vállalkozás, hiszen hagyományosan számos csapda nehezíti a komplex modelleket készítő tudósok vizsgálódásait, kiváltképpen, ha mindezt előrejelzés készítésének keretében teszik. Másrészt – a nemzetközi trendekkel összhangban – már nem pusztán a tudomány elefántcsonttoronyában modellezett eredményeket olvashatunk a 2010-ben egy kétkötetes tanulmánykötet formájában megjelent alkotásban, hanem egyenesen a szakértői állásfoglalások és a laikus vélemények metodológiailag összekapcsolt szintézisét ismerhetjük meg.

Tartalmában a könyv a kutatásvezető szintézisével kezdődik, amelyben megismerhetjük a kutatás célját, módszertanát és a legfontosabb eredményeként értékelhető